

Dariusz Paszko, Joanna Pawlak, Katarzyna Woźniak
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Rynek soków i nektarów owocowych w Polsce

Streszczenie

Celem rozważań jest ukazanie zmian w wielkości i strukturze produkcji oraz eksporcie i spożyciu soków i nektarów owocowych w Polsce w latach 2000-2011. Materiał badawczy stanowiły dane statystyczne z publikacji Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-PIB: *Analizy Rynkowe – Rynek Owoców i Warzyw, stan i perspektywy*, za lata 2000-2011. W badanym okresie wzrosła produkcja przetworów owocowych (o 34,4%), w tym soków i nektarów owocowych (o 44,4%). Najszybciej wzrastała produkcja napojów i nektarów owocowych, spadła zaś produkcja soku jabłkowego i z owoców cytrusowych, kosztem wzrostu importu tych produktów.

Słowa kluczowe: rynek owoców, przemysł przetwórczy, przetwory owocowe, soki i nektary owocowe, eksport i import przetworów.

Kody JEL: E23, Q13

Wstęp

Rynek soków i nektarów owocowych jest ważnym segmentem produkcji przetworów owocowych w Polsce, na który trafia ok. 65% owoców produkowanych w naszym kraju, z czego niemal 85% zagospodarowują zakłady produkujące zagęszczone soki owocowe, z których dalej produkowane są soki pitne, nektary i napoje owocowe (Trojanowicz 2009, s. 22). Przetwórstwo owoców jest tym samym znaczącą gałęzią przemysłu w Polsce. Zatrudnienie w niej znajduje przeciętnie około kilkunastu procent z zatrudnionych w produkcji artykułów spożywczych i napojów, a produkcją przetworów zajmuje się ponad milion podmiotów gospodarczych, z czego większość to małe firmy, zatrudniające nie więcej niż 10 osób (Kierczyńska 2007, s. 225-230; Kierczyńska 2008, s. 161-167).

Soki i nektary owocowe oraz owocowo-warzywne to produkty, które dostarczają organizmowi niezbędnych składników dietetyczno-odżywczych, odgrywają ważną rolę w profilaktyce wielu chorób i, zdaniem Krajowej Unii Producentów Soków (KUPS), obok świeżych owoców i warzyw, powinny być nieodłącznym elementem zbilansowanej diety każdego człowieka. Według specjalistów ze Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), codziennie powinno spożywać się minimum 400 g owoców i warzyw, podzielonych na 5 porcji, a jedną z tych porcji może stanowić również sok lub nektar (Woźniak 2012). Celem rozważań jest przedstawienie zmian w wielkości i strukturze produkcji owoców i przetworów owocowych i owocowo-warzywnych oraz w handlu zagranicznym w Polsce w latach 2000-2011.

Produkcja owoców w Polsce w latach 2000-2011

Jednym z warunków funkcjonowania przedsiębiorstw sektora przetwórstwa owocowo-warzywnego jest istnienie bazy, która zapewnia w odpowiednim czasie i miejscu pożądaną surowiec do produkcji soków i nektarów owocowych. W Polsce, według danych ostatniego spisu rolnego (GUS 2012, s. 85-89), produkcją owoców, krzewów owocowych i truskawek zajmowało się niemal 270,3 tys. gospodarstw rolnych, które stanowią duże zaplecze surowcowe dla potrzeb przemysłu przetwórczego.

Średnie zbiory owoców w Polsce w latach 2000-2011 wynosiły 3 080,6 tys. ton, z czego 83,7% stanowiły owoce z drzew i orzechy, zaś 15,8% owoce jagodowe. W latach 2006-2011 wynosiły przeciętnie 3 089,6 tys. ton, wobec 3 071,5 ton w okresie 2000-2005 (por. tabela 1). Produkcja zwiększyła się zatem nieznacznie, o 0,6%, jednak po wyłączeniu z analizy danych z roku 2007¹ wzrost ten był dużo wyższy i wyniósł 9,7%, co świadczy już o znaczącym przyroście potencjalnej bazy surowcowej dla przemysłu przetwórczego. Potwierdzeniem tego jest wzrost o 30,4% produkcji przetworów owocowych, z 1 896,2 tys. ton w latach 2000-2005 do 2 473,2 tys. ton w latach 2006-2011, przy czym wzrost produkcji samych soków pitnych, nektarów i napojów owocowych wyniósł 44,4%.

Tabela 1

Zbiory owoców i produkcja przetworów owocowych (w tys. ton/rok)

Wyszczególnienie	Zbiory owoców			Zmiana 2006-11/2000-05 (w %)
	2000-2011	2000-2005	2006-2011	
Owoce ogółem, w tym	3 080,6	3 071,5	3 089,6 (3 368,8) ^a	0,6 (9,7) ^a
Owoce z drzew i orzechy	2 579,2	2 577,4	2 581,1 (2 844,0) ^a	0,1 (10,3) ^a
Owoce jagodowe	485,3	462,0	508,5 (524,8) ^a	10,1 (13,6) ^a
Razem przetwory owocowe, w tym	2 184,7	1 896,2	2 473,2	30,4
Soki pitne, nektary i napoje	1 340,2	1 096,8	1 583,6	44,4

^a Z pominięciem zbiorów z 2007 roku, które były bardzo niskie wskutek przymrozków.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rynek owoców i warzyw. Stan i perspektywy*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, roczniki 2003-2011.

O perspektywach rozwoju tego sektora świadczy dynamika i średnioroczne tempo zmian w produkcji owoców i przetworów owocowych. Średnioroczne tempo wzrostu produkcji owoców ogółem w latach 2000-2011 wyniosło 4,2%, nieco szybciej rosła produkcja owoców z drzew (4,7% rocznie) niż owoców jagodowych (2,0%). Można dostrzec jednak spowolnienie, gdyż w początkowych latach analizowanego okresu (2000-2005) średnioroczne tempo wzrostu było znacznie wyższe i wynosiło 6,8%, wobec 3,1% w latach 2006-2011,

¹ Rok ten odznaczał się bardzo niskim i poziomem zbiorów, zwłaszcza owoców z drzew z powodu przemarznięcia wiosennego kwiatów i zawiązków odbiegających od normy. W całej minionej dekadzie (2010-2011) tylko w tym roku wystąpił tak wysoki spadek zbiorów.

co oznacza spadek o niemal 54,2%. Wyjątkowo dramatyczny był spadek tempa wzrostu produkcji owoców jagodowych, które z 5,0% w latach 2000-2005 spadło do 0,1% w latach 2006-2011 (por. tabela 2). Oznacza to znacznie niższe możliwości produkcyjne dla zakładów przetwórczych, które korzystają z surowców krajowych, związany z tym wzrost cen skupu na rynku krajowym oraz konieczność wzrostu importu surowca lub półproduktów. Spadek dynamiki produkcji owoców przełożył się na spadek tempa wzrostu produkcji przetworów owocowych, która wzrastała przeciętnie o 8,5% rocznie od 2000 do 2005 roku, natomiast w latach 2006-2011 już tylko o 2,9%. Jeszcze większy spadek tempa zanotowano w analogicznym okresie w produkcji soków pitnych, nektarów i napojów – z 14% do 3,8%. Przyczyn tego (Nosecka 2011, s. 2-6) upatruje w spowolnieniu tempa wzrostu dochodów konsumentów w ostatnich latach, co spowodowało spadek spożycia, a w konsekwencji zmniejszenie produkcji soków, nektarów oraz napojów owocowych i warzywnych. Zdaniem B. Noseckiej, odnowienie tendencji wzrostowej będzie możliwe dopiero w warunkach przyspieszenia rozwoju gospodarki, jednak prawdopodobnie tempo rozwoju sektora będzie niższe niż przed okresem jego zastoju, zaś sprzyjać temu będzie dalsza dywersyfikacja oferty podażowej krajowych producentów.

Tabela 2

Dynamika zmian zbiorów owoców i warzyw oraz produkcji przetworów i soków pitnych, nektarów i napojów owocowych oraz owocowo-warzywnych w Polsce w latach 2000-2011 (rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Średnioroczne tempo zmian (w %)			Zmiana 2006-11/2000-05
	2000-2011	2000-2005	2006-2011	
Owoce ogółem, w tym:	4,2	6,8	3,1	-54,2
owoce z drzew i orzechy	4,7	7,2	3,7	-48,8
owoce jagodowe	2,0	5,0	0,1	-97,3
Razem przetwory owocowe, w tym:	4,8	8,5	2,9	-66,0
soki pitne, nektary i napoje	7,3	14,0	3,8	-72,9

Źródło: jak w tabeli 1.

Produkcja i spożycie soków, nektarów i napojów owocowych i owocowo-warzywnych

Przeciętna produkcja soków, nektarów i napojów owocowych i owocowo-warzywnych w latach 2000-2011 wynosiła 1 290,6 mln litrów, w tym soków pitnych – 573,7 mln litrów, nektarów – 190,5 mln litrów i napojów owocowych – 526,4 mln litrów. W drugiej połowie badanej dekady (lata 2006-2011) zaobserwowano wzrost produkcji o 43,4% (z 1 077,3 do 1 520,6 mln l) w stosunku do okresu 2000-2005, z tym, że zwiększyła się znacznie głównie produkcja napojów owocowych (o 140,3%), nektarów (119,0%) i soków mieszanych i pozostających

stałych jednogatunkowych (łącznie o 23,9%), spadła zaś produkcja soków pitnych (o 18,4%), w tym najbardziej soku jabłkowego i z owoców cytrusowych (por. tabela 3). Było to prawdopodobnie efektem wzrostu, w obrotach międzynarodowych, cen surowców od 2006 roku w produkcji artykułów tj. zagęszczonych soków owocowych (Nosecka 2010, s. 6). Znacząca wobec zmian w wielkości produkcji była zmiana struktury w produkcji soków i nektarów owocowych i owocowo-warzywnych, bowiem udział soków pitnych ogółem spadł z 59,6% w latach 2000-2005 do 33,9% w latach 2006-2011, zwłaszcza w segmencie soku jabłkowego i z owoców cytrusowych. Znacznie zwiększył się natomiast, udział napojów i nektarów, z 40,5% do 66,1%, w całej produkcji soków, napojów i nektarów. Z punktu widzenia konsumenta jest to niekorzystna sytuacja, gdyż kosztem produkcji soków, które zawierają więcej ekstraktu z owoców, wzrasta produkcja, a zatem potencjalne i realne spożycie nektarów i napojów, które są znacznie uboższe w jego zawartość (Michalak-Majewska, Żukiewicz-Sobczak, Kalbarczyk 2009, s. 836-841; Pawlak 2011, s. 167-174).

Tabela 3**Produkcja soków i nektarów owocowych oraz owocowo-warzywnych**

Wyszczególnienie	Produkcja (w mln l)			Zmiana 2006-11/2000-05 (w %)	Struktura (w %)	
	2000- 2011	2000- 2005	2006- 2011		2000- 2005	2006- 2011
Razem	1 290,6	1077,3	1520,6	43,4	100	100
Soki pitne ogółem, w tym:	573,7	631,8	515,6	-18,4	59,6	33,9
z owoców cytrusowych	167,3	206,3	128,3	-37,8	19,4	8,4
jabłkowe	124,8	160,5	89,1	-44,5	15,1	5,9
mieszane	64,7	61,4	68,1	10,9	5,8	4,5
pozostałe jednogatunkowe	217,0	203,7	230,2	13,0	19,2	15,1
Nektary	190,5	119,4	261,5	119,0	11,3	17,2
Napoje	526,4	309,4	743,5	140,3	29,2	48,9

Źródło: jak w tabeli 1.

Dynamika zmian w produkcji soków, nektarów i napojów owocowych i owocowo-warzywnych w latach 2001-2011 wskazuje, iż średnioroczne tempo wzrostu wynosiło 7,3%, z tym, że w drugiej połowie dekady było znacznie niższe (4,0%) niż w pierwszej (13,5%). Produkcja soków pitnych w tych latach utrzymywała tendencję lekko malejącą, średnioroczne tempo zmian wynosiło: -0,9%, z tym, że w pierwszym okresie dekady tendencja była wzrostowa (4,6%), natomiast w drugim okresie (lata 2006-2011) nastąpił zwrot i produkcja zaczęła spadać, średnio o 5,2%, we wszystkich kategoriach produktów (por. tabela 4). Jednocześnie, po bardzo silnym okresie wzrostu tempa produkcji nektarów i napojów w latach 2000-2005 (114,5% i 18,3%), w kolejnych latach (2006-2011), nastąpiło znaczne spowolnienie wzrostu, do odpowiednio 2,6% i 18,0% średniorocznie. Jak wynika z najnowszego raportu Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (IERiGŻ-PIB

2011), zmniejszenie produkcji soków i nektarów owocowych spowodowane było przede wszystkim spadkiem zapotrzebowania na te produkty na rynku krajowym wynikającym ze spowolnienia tempa wzrostu dochodów konsumentów. Soki i nektary wyraźnie przegrywają konkurencję na rynku z tańszymi napojami bezalkoholowymi, głównie z wodami w opakowaniach jednostkowych.

Tabela 4

Dynamika zmian w produkcji soków i nektarów owocowych oraz owocowo-warzywnych w Polsce w latach 2000-2011 (rok poprzedni = 100)

Wyszczególnienie	Średnioroczne tempo zmian (w %)		
	2000-2011	2000-2005	2006-2011
Razem	7,3	13,5	4,0
Soki pitne ogółem, w tym:	-0,9	4,6	-5,2
z owoców cytrusowych	-4,7	-4,5	-5,8
jabłkowe	-3,6	2,4	-8,7
mieszane	5,7	19,8	-3,3
Nektary	33,9	114,5	2,6
Napoje	16,2	18,3	18,0

Źródło: jak w tabeli 1.

Tabela 5

Przeciętne roczne spożycie wybranych soków w gospodarstwach domowych ogółem

Wyszczególnienie	Spożycie (w l/osobę)			Zmiana 2006-11/2000-05 (w %)	Średnioroczne tempo zmian (w %)	
	2000-2011	2000-2005	2006-2011		2000-2005	2006-2011
Soki pitne ogółem, w tym:	10,84	9,80	11,88	21,2%	6,3	-0,004
Soki owocowe	9,55	8,56	10,54	23,1%	5,7	0,52
Soki owocowo-warzywne	1,29	1,24	1,34	8,1%	10,7	-3,58

Źródło: jak w tabeli 1.

Spożycie soków, nektarów oraz napojów owocowych i warzywnych w Polsce stanowi (w przeliczeniu na mieszkańca) 60-70% przeciętnej konsumpcji, którą odnotowuje się w krajach Europy Zachodniej, ale nadal jest większe niż średni poziom konsumpcji w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Spośród nowych krajów członkowskich UE wyższe niż w Polsce łączne spożycie soków, nektarów oraz napojów owocowych i warzywnych

zanotowano jedynie w Czechach i na Węgrzech (Nosecka 2011, s. 2). Według autorki, łączne bilansowe spożycie soków, nektarów i napojów wykazuje od 2000 roku systematyczną tendencję wzrostową (Nosecka 2011, s. 5) Przeciętne roczne spożycie soków pitnych w gospodarstwach domowych w latach 2000-2011 wynosiło średnio 10,84 l/osobę, i wzrosło do 11,88 l/osobę w latach 2006-2011 wobec 9,88 l/osobę w okresie 2000-2005 (por. tabela 5). Spożycie soków owocowych (średnio 9,55 l/osobę) znacznie przewyższało spożycie soków owocowo-warzywnych o ok. 8,26 l/osobę. Analiza dynamiki zmian przeciętnego rocznego spożycia soków w gospodarstwach domowych wykazała lekką tendencję wzrostową w latach 2000-2005, natomiast w okresie późniejszym nastąpiło gwałtowne wyhamowanie tego trendu i w zasadzie stagnacja, bowiem jedynie spożycie soków owocowych utrzymuje lekką tendencję wzrostową (średnioroczne tempo wynosi 0,52%), zaś spożycie soków owocowo-warzywnych maleje (-3,58%) w porównaniu z latami poprzednimi.

Handel zagraniczny przetworami owocowymi

Handel zagraniczny przetworami owocowymi cechuje wysokie tempo wzrostu obrotów (Urban 2009, s. 6). Eksport przetworów owocowych ogółem wzrósł z 556,5 tys. ton w latach 2000-2005 do 712,5 tys. ton w latach 2006-2011 (wzrost o 28,0%), a największy w nim udział miał eksport soków zagęszczonych i pitnych. Spadł natomiast wolumen eksportu koncentratu jabłkowego (o 6%), prawdopodobnie jako efekt dynamicznych zmian na światowym rynku koncentratu, a zwłaszcza zmian podaży tego surowca z Chin. Można jednak zauważyć nadchodzące spowolnienie, bowiem o ile w pierwszych latach dekady średnioroczne tempo wzrostu eksportu soków zagęszczonych i pitnych utrzymywało się na poziomie 18,6%, to w latach 2006-2011 wykazywało już tendencję malejącą, na poziomie 2,0% (por. tabela 6).

Tabela 6

Eksport przetworów owocowych w latach 2000-2011

Wyszczególnienie	Eksport (w tys. ton)		Zmiana 2006-11/2000-05 (w %)	Średnioroczne tempo zmian (w %)	
	2000- 2005	2006- 2011		2000- 2005	2006- 2011
Razem przetwory	556,5	712,5	28,0	12,1	-0,4
Soki zagęszczone i pitne, w tym:	272,1	346,9	27,5	18,6	-2,0
koncentrat jabłkowy	200,4	188,4	-6,0	7,1	-3,3

Źródło: jak w tabeli 1.

Tabela 7

Import przetworów owocowych w latach 2000-2011

Wyszczególnienie	Import (w tys. ton)		Zmiana 2006-11/2000-05 (w %)
	2000-2005	2006-2011	
Razem przetwory	169,0	294,0	74,0
Soki zagęszczone i pitne, w tym:	76,8	108,0	40,5
sok pomarańczowy	37,2	41,4	11,3
sok jabłkowy	30,7 ^a	34,8	13,3

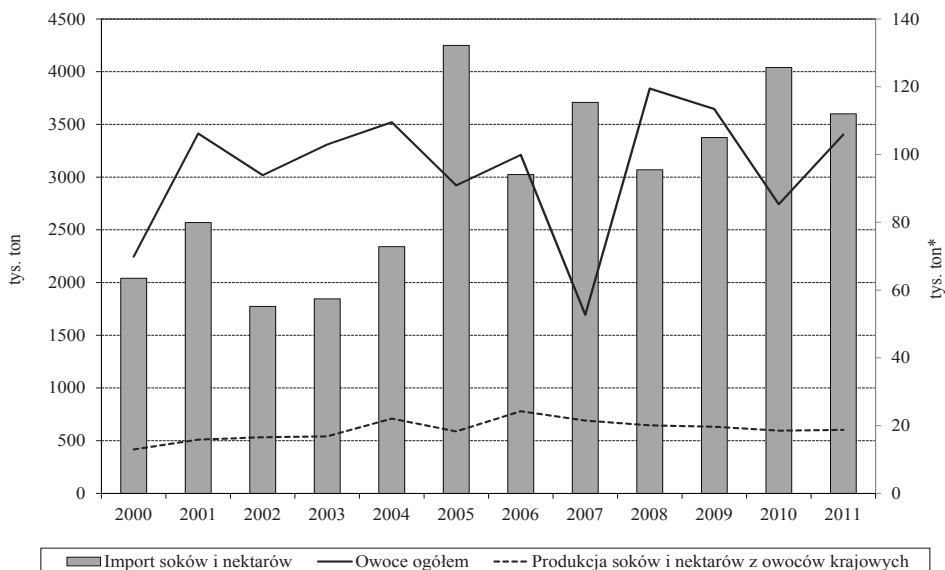
^a Dane za lata 2004-2005.

Źródło: jak w tabeli 1.

Import przetworów owocowych w poprzedniej dekadzie i na początku obecnej cechował się zdecydowaną tendencją wzrostową. Przywóz do Polski przetworów owocowych ogółem w latach 2006-2011 wynosił 294,0 tys. ton, wobec 169,0 tys. ton w okresie 2000-2005 (wzrost o 74%). Import soków zagęszczonych i pitnych w drugiej połowie dekady wzrósł o 40,5% (z 76,8 do 108,0 tys. ton). Przetworami owocowymi, które trafiały głównie na nasz

Wykres 1

Produkcja owoców, soków i nektarów z owoców krajowych a import soków i nektarów owocowych w latach 2000-2011 (w tys. ton)

* - wartości osi dla danych: import soków i nektarów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rynek owoców i warzyw. Stan i perspektywy*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, roczniki 2003-2011.

rynek krajowy były soki zagęszczone i pitne, głównie sok pomarańczowy i jabłkowy (por. tabela 7).

Jak wynika z danych przedstawionych na wykresie 1, w latach niższych zbiorów (2002, 2005, 2007, 2010), obserwuje się też obniżenie produkcji soków i nektarów z owoców krajowych, co rekompensowane było przez rynek zwiększonym importem soków i nektarów, co dobrze widoczne było w latach 2005, 2007 czy 2010.

Podsumowanie

Wzrost produkcji owoców zarówno z drzew, jak i plantacji jagodowych znacząco wpłynął na rozwój przetwórstwa owocowego w Polsce i umożliwił wzrost produkcji przetworów. Zwiększyła się zarówno wielkość produkcji przetworów z owoców i owocowo-warzywnych ogółem, jak i soków, nektarów i napojów owocowych. Produktami o najwyższej dynamice wzrostu były nektary i napoje owocowe, zwłaszcza w pierwszym okresie, w latach 2000-2005. Dużo niższe tempo wzrostu produkcji miały soki pitne jabłkowe i mieszane, natomiast na znaczeniu traciła produkcja soków pitnych z owoców cytrusowych. Świadczy to o niekorzystnym, z punktu widzenia żywienia, przesunięciu ciężkości spożycia przetworów owocowych, z soków o większej zawartości ekstraktu owocowego do nektarów i napojów o znacznie niższej jego zawartości. Istotny wpływ ma na to zjawisko zmniejszenie dochodów konsumentów oraz wzrost cen soków pitnych. Do rozwoju rynku soków i nektarów owocowych, a zatem przetwórstwa owocowego w naszym kraju przyczynił się też eksport, którego udział w produkcji przetworów owocowych wynosił niemal 49%.

Bibliografia

- GUS (2012), *Uprawy ogrodnicze, Powszechny spis rolny 2010*, Warszawa.
- Kierczyńska S. (2007), *Produkcja i eksport przetworów z owoców i warzyw w Polsce*, (w:) *Problemy rolnictwa światowego. Rolnictwo i gospodarka żywnościowa Polski w ramach Unii Europejskiej*, tom XVII, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Kierczyńska S. (2008), *Produkcja warzyw i owoców oraz ich przetwórstwo w Polsce*, „Roczniki SERiA”, tom X, z. 4.
- Michalak-Majewska M., Żukiewicz-Sobczak, W., Kalbarczyk, J. (2009), *Ocena składu i właściwości soków owocowych preferowanych przez konsumentów*, „Bromatologia i Chemia Toksykologiczna”, XLII, nr 3.
- Nosecka B. (2010), *Rynek soków pitnych, nektarów i napojów owocowych*, „Przemysł Fermentacyjny i Owocowo-Warzywny”, nr 4.
- Nosecka B. (2011), *Rynek soków, nektarów oraz napojów owocowych i warzywnych*, „Przemysł Spożywczy”, tom 65, nr 6.
- Pawlak J. (2011), *Quality of fruit on the Polish market in the context of minimum standard requirements*, “Journal of Fruit and Ornamental Plant Research”, Vol. 19 (1).
- IERiGŻ-PIB (2011), *Rynek owoców i warzyw – stan i perspektywy*, nr 39.
- Trojanowicz P. (2009), *Pozycja, perspektywy rozwoju i kierunki zmian rynku zagęszczonych soków owocowych w Polsce*, „Przemysł Fermentacyjny i Owocowo-Warzywny”, nr 12.

- Urban R. (2009), *Rynek i produkcja napojów w Polsce – tendencje i zagrożenia*, „Przemysł Fermentacyjny i Owocowo-Warzywny”, nr 4.
- Woźniak K. (2012), *Rynek soków i przetworów owocowych w Polsce*, praca inżynierska, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie.

Market for Fruit Juices and Nectars in Poland

Summary

The objective of deliberations is to indicate changes in the volume and structure of production, exports and consumption of fruit juices and nectars in Poland in 2000-2011. The research material was the statistical data from publications of the Institute of Agricultural and Food Economics, National Research Institute: *Market Analyses. The Market for Fruit and Vegetables: State and Perspectives*, for the years 2000-2011. In the period in question, there increased production of processed fruit (by 34.4%), including fruit juices and nectars (by 44.4%). The most quickly was growing production of fruit drinks and nectars, whereas there was decreasing production of apple juice and juice made of citrus fruits at the expense of growth of imports of those products.

Key words: market for fruit, processing industry, fruit juices and nectars, exports and imports of processed products.

JEL codes: E23, Q13

Рынок фруктовых соков и нектаров в Польше

Резюме

Цель рассуждений – указать изменения в объеме и структуре производства, в экспорте и в потреблении фруктовых соков и нектаров в Польше в 2000-2011 гг. Исследовательский материал представляли собой статистические данные из публикаций Института экономики сельского и пищевого хозяйства, Государственного исследовательского института, «Рыночные анализы. Рынок фруктов и овощей: состояние и перспективы», за 2000-2011 гг. В исследуемом периоде увеличилось производство продуктов переработки фруктов (на 34,4%), в том числе фруктовых соков и нектаров (на 44,4%). Быстрее всего возросло производство фруктовых напитков и нектаров, снижалось же производство яблочного сока и сока из цитрусовых фруктов за счет увеличения импорта этих продуктов.

Ключевые слова: рынок фруктов, перерабатывающая промышленность, продукты переработки фруктов, фруктовые соки и нектары, экспорт и импорт продуктов переработки.

Коды JEL: E23, Q13

Artykuł nadesłany do redakcji we wrześniu 2012 r.